

Vurderingsveiledning

2012

SAM3035 Økonomi og ledelse
Til sentralt gitt skriftlig eksamen

SAM3035 Økonomi og ledelse

Vurderingsveiledning til sentralt gitt skriftlig eksamen 2012

Denne vurderingsveiledningen gir informasjon om sentralt gitt eksamen og hvordan denne skal vurderes. Vurderingsveiledningen skal være kjent for elever, lærere og foresatte i god tid før eksamen. Sensorene skal bruke vurderingsveiledningen som en felles referanseramme i sitt arbeid.

1. Generelt om økonomi og ledelse

Økonomi og ledelse handler om bedrifters samfunnsansvar, årsaker til avvik mellom bedriftsøkonomisk og samfunnsøkonomisk lønnsomhet, interessekonflikter og konsekvenser av globalisering.

Faget dreier seg om forholdet mellom en bedrifts tilpasning av produksjonen til markedet og bedret lønnsomhet. Bruk av økonomiske analyser som grunnlag for strategiske beslutninger står også sentralt.

Videre handler faget om organisasjonsstrukturer, ledelse, kompetanseutvikling og organisasjonslæring. Det dreier seg også om bedrifters møte med ulike kulturer. Krav til HMS-arbeid og arbeidsmiljø inngår også som en sentral del av faget.

2. Organisering av sentralt gitt skriftlig eksamen i økonomi og ledelse

Forberedelsestid: 1 dag

Eksamen: 5 timers sentralt gitt skriftlig eksamen med fellessensur

Forberedelsesdagen er obligatorisk skoledag. Her får elevene oppgitt ett eller flere temaer i form av tekst og tall eller kildehenvisninger. Elevene kan også bli bedt om å utføre enkelte oppgaver som de skal arbeide videre med på eksamensdagen. Alle sentrale problemstillinger i selve eksamensoppgaven vil bli oppgitt som tema i forberedelsesdelen.

Innholdet i forberedelsen skal bidra til å forberede elevene på eksamen, men ikke være så konkret at det avslører eksamensoppgavene.

Til eksamen er hele læreplanen aktuell. Det innebærer at elevene til eksamen også kan prøves i flere og relevante deler av læreplanen enn det som kan leses direkte ut av forberedelsesdelen. Det er derfor viktig at elevene får veiledning i å se de mulighetene som forberedelsesdelen rommer, slik at de kan møte eksamensoppgaver som kopler innholdet i forberedelsesdelen til hele læreplanen.

NB! Elevene skal bruke IKT-verktøy på eksamen.

3. Hjelpemidler til sentralt gitt eksamen i økonomi og ledelse

Forberedelse: På forberedelsesdagen er alle hjelpemidler tillatt, inkludert bruk av Internett. I forberedelsestiden kan eleven samarbeide, hente informasjon og få veiledning.

Eksamen: Alle hjelpemidler er tillatt, bortsett fra Internett og andre verktøy som kan brukes til kommunikasjon.

Gjennom opplæringen i det enkelte fag skal elevene ha blitt veiledet i å vurdere hvilke hjelpemidler de vil ha nytte av i arbeidet med å løse ulike typer oppgaver. Det er eleven selv, gjerne i samråd med læreren, som finner fram til hvilke hjelpemidler som er formålstjenlige.

4. Bruk av kilder

Dersom det er aktuelt for eleven å bruke kilder i besvarelsen, må disse oppgis på en etterrettelig måte. Det finnes ulike måter å oppgi kilder på. Det er viktig at kilder som blir brukt til eksamen, oppgis på en slik måte at leseren kan finne fram til dem.

Eleven skal oppgi forfatter og fullstendig tittel på så vel lærebøker som annen litteratur. Dersom eleven bruker utskrift eller sitat fra nettsider, skal han/hun oppgi nøyaktig nettadresse og nedlastingsdato.

Dersom sensor mistenker at en besvarelse inneholder kopiert materiale uten kildehenvisning, kan besvarelsen sendes til plagiatkontroll.

5. Innholdet i eksamensoppgaven i økonomi og ledelse

Når eksamensoppgavene utarbeides, tas det utgangspunkt i kompetansemålene i læreplanen for faget. Det er viktig å lese kompetansemålene i lys av både formål med faget og beskrivelser av hovedområdene. De grunnleggende ferdighetene er integrert i kompetansemålene.

6. Språket i eksamensoppgaven i økonomi og ledelse

Ved formuleringer som "finn", "løs", "bestem", "beregner" og "foreta" legges det ikke opp til bestemte framgangsmåter eller spesielle hjelpemidler. Eleven kan selv velge metode og verktøy, men valgene skal begrunnes.

I oppgaver der eleven blir bedt om å "gjøre rede for", "beskrive", "utarbeide", "diskutere" eller "vurdere", forventes det at eleven knytter svaret til den konkrete bedriften og eventuelt bransjen/næringen oppgaven handler om.

Dersom det oppstår tvil og ulike oppfatninger av oppgaveteksten, vil sensorene være åpne for rimelige tolkninger.

7. Framgangsmåte og forklaring i økonomi og ledelse

Framgangsmåte, utregning og forklaring skal belønnes – også dersom selve resultatet ikke er riktig. Ved følgefeil skal sensor gi uttelling dersom den videre framgangsmåten er riktig og oppgaven ikke blir urimelig forenklet.

8. Tips til oppgaveløsning i økonomi og ledelse

- Forklar alle fagbegrepene som er brukt.
- Presiser hvilke forutsetninger som legges til grunn.
- Knytt teorien til den konkrete bedriften oppgaven handler om, og de problemstillingene oppgaven tar opp.

- Velg relevant verktøy.
- Bruk forberedelsesdelen til å finne, velge ut og gjøre deg nytte av relevant informasjon.
- Vis faglig kompetanse ved å skrive en selvstendig tekst.
- Oppgi kilder. Merk at en besvarelse ikke behøver å inneholde kilder. Dette er oppgaveavhengig. Hvis eleven bruker kilder, bør disse være relevante for oppgaven. Kilder bør oppgis underveis i teksten, slik at sensor lett kan finne fram til dem.

9. Digitale verktøy i økonomi og ledelse

Det finnes en rekke digitale verktøy som brukes i faget. Valg av verktøy og hensiktsmessig bruk av verktøy er en del av kompetansen i faget. Mange verktøy har automatiserte funksjoner og gir også i noen tilfeller løsninger og konklusjoner. Hvis elevene benytter slike verktøy, er det viktig at de redegjør for tankegangen bak løsningen av oppgaven. Det samme gjelder hvis de benytter egne programmer som ikke er standard digitale verktøy.

Ferdigmodeller, profesjonelle verktøy eller egne modeller kan benyttes og skal vurderes på lik linje.

Det forutsettes at elevene har fått opplæring i ulike verktøy. I de grunnleggende ferdighetene for faget står det: "Å kunne bruke digitale verktøy i næringslivsøkonomi innebærer å bruke IKT i økonomiske beregninger. Det innebærer også bruk av tekstbehandlingsprogrammer, Internett og presentasjonsverktøy."

10. Krav til levering av IKT-basert eksamen i økonomi og ledelse

Dersom skolen gjennomfører eksamen i økonomi og ledelse IKT-basert, må eleven levere hele besvarelsen som ett dokument, for eksempel som et tekstdokument. Alle deler av en eksamensbesvarelse som rapporter, modeller i regneark, tabeller, bilder, presentasjoner etc. skal kopieres og limes inn i dokumentet.

Dersom skolen ikke kan etterkomme dette kravet, må eksamensbesvarelsen sendes per post. Besvarelsen skal kun bestå av det eleven ønsker at sensor skal vurdere.

Besvarelsen må være ryddig og oversiktlig og ha god struktur, slik at sensor får god oversikt over de ulike deloppgavene.

11. Vurdering av eksamensbesvarelser

Læreplanene og forskrift til opplæringsloven er grundokumenter for vurderingsarbeidet. Forskrift til opplæringsloven § 3-25 slår fast følgende:

*Eksamen skal organiserast slik at eleven kan få vist kompetansen sin i faget.
Eksamenskarakteren skal fastsetjast på individuelt grunnlag og gi uttrykk for kompetansen til eleven slik den kjem fram på eksamen.*

Kompetanse er i denne sammenhengen definert som evnen til å møte en kompleks utfordring eller utføre en kompleks aktivitet eller oppgave.¹ Eksamensoppgavene blir utformet slik at de

¹ St.meld. nr. 30 (2003–2004) *Kultur for læring*.

prøver denne kompetansen. Grunnlaget for å vurdere kompetansen elevene viser i eksamensbesvarelsen, er kompetansemålene i læreplanen for fag.²

De grunnleggende ferdighetene er integrert i kompetansemålene i alle læreplanene for fag. Grunnleggende ferdigheter vil derfor kunne prøves indirekte til sentralt gitt eksamen. Grunnleggende ferdigheter utgjør ikke et selvstendig vurderingsgrunnlag.

Forskrift til opplæringsloven § 3-4 har generelle karakterbeskrivelser for grunnopplæringen:

- a) *Karakteren 6 uttrykker at eleven har framifrå kompetanse i faget.*
- b) *Karakteren 5 uttrykker at eleven har mykje god kompetanse i faget.*
- c) *Karakteren 4 uttrykker at eleven har god kompetanse i faget.*
- d) *Karakteren 3 uttrykker at eleven har nokså god kompetanse i faget.*
- e) *Karakteren 2 uttrykker at eleven har låg kompetanse i faget.*
- f) *Karakteren 1 uttrykker at eleven har svært låg kompetanse i faget.*

Kjennetegnene på måloppnåelse beskriver nærmere hva for eksempel god kompetanse vil si til skriftlig eksamen i økonomi og ledelse.

12. Kjennetegn på måloppnåelse ved sentralt gitt skriftlig eksamen

Ved vurderingen blir det lagt vekt på at besvarelsen er et relevant svar på oppgaven. Videre skal besvarelsen vurderes med utgangspunkt i det eleven mestrer, og ikke motsatt. Det er besvarelsen i sin helhet som vurderes.

Kjennetegnene på måloppnåelse. Se neste side.

² Forskrift til opplæringsloven § 3-3.

Hovedområder og kompetansemål	Karakteren 2	Karakterene 3 og 4	Karakterene 5 og 6
Bedrift og samfunn Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> – drøfte bedrifters samfunnsansvar og gjøre rede for hvordan bedrifter integrerer samfunnsansvar i beslutningsgrunnlaget – gjøre rede for årsaker til at det kan oppstå avvik mellom bedriftsøkonomisk og samfunnsøkonomisk lønnsomhet – gjøre rede for interessegrupper og drøfte hva som kan utløse interessekonflikter ved fastsettelse av bedrifters mål – gjøre rede for konsekvenser av den økonomiske globaliseringen og vurdere hva denne kan bety for enkeltmennesker, bedrifter og samfunn 	<p>Eleven viser lav kompetanse i faget. Dette innebærer blant annet at eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> – beskrive noen få sentrale begreper i faget – i liten grad drøfte og foreta faglige vurderinger der oppgaven krever det – i liten grad bruke digitale verktøy og hjelpemidler – i liten grad bruke kilder 	<p>Eleven viser god eller nokså god kompetanse i faget. Dette innebærer blant annet at eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> – i noen grad gjøre rede for og beskrive sentrale begreper innen faget og se sammenhenger mellom noen begreper – i noen grad drøfte og foreta faglige vurderinger der oppgaven krever det – bruke digitale verktøy og hjelpemidler på hensiktsmessig måte – bruke kilder på hensiktsmessig måte 	<p>Eleven viser svært god eller meget god kompetanse i faget. Dette innebærer blant annet at eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> – beskrive og gjøre rede for sentrale begreper innen faget og se sammenhenger mellom begrepene – drøfte og foreta faglige vurderinger der oppgaven krever det – bruke digitale hjelpemidler på hensiktsmessig måte og vurdere bruken – velge, bruke og vurdere kilder på hensiktsmessig måte
Markedstilpasning og produksjonsplanlegging Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> – presentere bedriftsøkonomiske problemstillinger ved å bruke teoretiske modeller og vurdere modellenes muligheter og begrensninger – gjøre rede for ulike kostnadstyper og hvordan de varierer med aktivitetsnivået i en bedrift – gjøre rede for forhold som påvirker etterspørselen etter et produkt, og forklare sammenhengen mellom priselastisitet og grenseinntekt – bestemme optimal markedstilpasning og gjøre rede for hva som skjer når forutsetningene endres – gjøre rede for konkurransesituasjonen ved ulike markedsformer – forklare prisdifferensiering og beregne resultat ved å bruke prisdifferensiering som markedsstrategi – utarbeide dekningspunktanalyser og vurdere aktuelle tallstørrelser som grunnlag for å bedre lønnsomheten – beregne og vurdere valg av produkter ved en knapp produksjonsfaktor – utarbeide investeringsanalyser, vurdere risiko, bedriftsøkonomisk lønnsomhet og samfunnmessige virkninger av ulike alternativer – budsjettere kapitalbehovet for investeringsprosjekter – beregne finansieringskostnader, utarbeide forslag til finansiering av ulike prosjekter og begrunne valg av alternativer 	<p>Eleven viser lav kompetanse i faget. Dette innebærer blant annet at eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> – beskrive noen få sentrale begreper innen faget – foreta noen få aktuelle økonomiske beregninger og i liten grad foreta faglige vurderinger der oppgaven krever det – i liten grad bruke digitale verktøy og hjelpemidler – i liten grad bruke kilder 	<p>Eleven viser god eller nokså god kompetanse i faget. Dette innebærer blant annet at eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> – i noen grad gjøre rede for og beskrive sentrale begreper innen faget og se sammenhenger mellom noen begreper – foreta noen aktuelle økonomiske beregninger og i noen grad foreta faglige vurderinger der oppgaven krever det – bruke digitale verktøy og hjelpemidler på hensiktsmessig måte – bruke kilder på hensiktsmessig måte 	<p>Eleven viser svært god eller meget god kompetanse i faget. Dette innebærer blant annet at eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> – beskrive og gjøre rede for sentrale begreper innen faget og se sammenhenger mellom begrepene – foreta aktuelle økonomiske beregninger og kan foreta faglige vurderinger der oppgaven krever det – bruke digitale hjelpemidler på hensiktsmessig måte og vurdere bruken, noe som blant annet innebærer sikker og kritisk bruk av økonomiske modeller – velge, bruke og vurdere kilder på hensiktsmessig måte
Organisasjon og ledelse Eleven kan <ul style="list-style-type: none"> – gjøre rede for ledelse som funksjon og vurdere hvordan ulike måter å utøve lederskap på kan påvirke arbeidsmiljø, bedriftskultur og effektivitet – utarbeide en hensiktsmessig organisasjonsplan – gjøre rede for hvordan bedrifter kan øke endringsberedskapen gjennom kompetanseutvikling og organisasjonslæring – diskutere hvilke utfordringer en bedrift kan ha i møte med ulike kulturer – gjøre rede for krav som stilles til HMS-arbeid i en bedrift og for hva som kjennetegner et godt fysisk og psykososialt arbeidsmiljø 	<p>Eleven viser lav kompetanse i faget. Dette innebærer blant annet at eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> – beskrive noen få sentrale begreper innen faget – i liten grad foreta faglige vurderinger der oppgaven krever det – i liten grad bruke digitale verktøy og hjelpemidler – i liten grad bruke kilder 	<p>Eleven viser god eller nokså god kompetanse i faget. Dette innebærer blant annet at eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> – i noen grad gjøre rede for og beskrive sentrale begreper innen faget og se sammenhenger mellom noen begreper – i noen grad foreta faglige vurderinger der oppgaven krever det – bruke digitale verktøy og hjelpemidler på hensiktsmessig måte – bruke kilder på hensiktsmessig måte 	<p>Eleven viser svært god eller meget god kompetanse i faget. Dette innebærer blant annet at eleven kan</p> <ul style="list-style-type: none"> – beskrive og gjøre rede for sentrale begreper innen faget og se sammenhenger mellom begrepene – foreta faglige vurderinger der oppgaven krever det – bruke digitale hjelpemidler på hensiktsmessig måte og vurdere bruken – velge, bruke og vurdere kilder på hensiktsmessig måte

Schweigaards gate 15
Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO
Telefon 23 30 12 00
www.utdanningsdirektoratet.no